

Rälssisuvun rakenteissa

Tuula Hockman: Kolmen polven perilliset. Ingeborg Aakentytär (Tott) ja hänen sukunsa (n. 1460–1507). Bibliotheca Historica 19. SKS, Helsinki 2006. 285 s.

■ 1400-luvun lopulla ja 1500-luvun alussa Pohjola oli muodollisesti valtiollisesti yhtenäinen, mutta vakauden sijasta aikakautta leimasivat poliittiset ja yhteiskunnalliset jännitteet ja väkivaltaiset välienselvittelyt paitsi eri eliittiryhmien kesken myös eri yhteiskuntaryhmien välillä. Tätä Kalmarin unionin ajaksi kutsuttua historiallista epookkia ovat jo käsitelleet lukuisat tutkijat – Suomen ja Ruotsin sekä muun Pohjolan keskiajan historian yleisesitysten laatijoiden ohella muiden muassa Aksel Christensen, Helge Pohjolan-Pirhonen, Sempo Suvanto, Poul Enemark, Jens E. Olesen, Vivian Etting ja Lars O. Larsson.

Aikaisempien suomalaisten tutkijoiden Pohjolan-Pirhosen ja Suvannon tavoin myös Tuula Hockman keskittyy väitöskirjassaan unioniajan loppukauteen, jolloin Ruotsin kuningaskunta suomalaiset maakunnat mukaan lukien oli useimmiten tosiasiallisesti irtaantunut unionista ja jolloin suurmiehet ja vaikutusvaltaiset suvut kamppailivat valta-asemasta ja sen perustuksista eli maaomaisuudesta ja läänityksistä. Hockmanin tutkimuksessa Kalmarin unionin valtapo-

liittiset tapahtumat on kuitenkin tarkoitettu vain kehykseksi, jonka keskiössä on skoone-laista alkuperää oleva korkea-arvoinen Tott-suku. Hockmanin tarkoituksena on tarkastella Tott-suvun toimintastrategioita ja verkostoja ennen muuta yhden suvun naispuolisen jäsenen, Ingeborg Åkesdotterin elämänvaiheiden kautta. Näin selittyy väitöskirjan nimi *Kolmen polven perilliset – Ingeborg Aakentytär (Tott) ja hänen sukunsa (n. 1460–1507)*. Hockman nostaa esiin muitakin Tott-suvun jäseniä – miehiä ja naisia – käsitellessään yksilöiden toimintaa niin suvun pyrkimyksiä kuin laajemmin koko myöhäiskeskiaikaisen yhteiskunnan arvoja ja käytäntöjä vasten.

Tutkimuksen lähtökohdat ovat siten hyvin kunnianhimoisia: kirjoittaja pyrkii selvittämään korkea-arvoisen myöhäiskeskiaikaisen rälssisuvun vaiheita unionikauden valtapoliitikassa, mutta siten, että tarkastelun pääpaino ei ole poliittisessa tapahtumahistoriassa, jota on jo paljon tutkittukin, vaan suvun ja yksilön toiminnassa ja suhteissa muuhun yhteiskuntaan. Myös pyrkimys selvittää verkostoja ja strategioita on näkökulmana tuore – tutkimalla tapahtumahistorian taustalla piilleitä rakenteita on mahdollista saada uuttakin tietoa jo moneen kertaan kalutuista lähteistä. Samoin tuomalla esiin naisen roolit valtapoliitikassa on mahdollista tuoda lisävalaistusta myöhäiskeskiaikaisen rälssin sukupuolittuneisiin käytäntöihin. Suomalaisessa historiantutkimuksessa verkostotutkimusta on harvemmin tehty keskiaikaisel-

la lähdepohjalla, joskin uuden ajan ensimmäisten vuosisatojen osalta tutkimusta on ollut enemmän.

Hockmanin esiin nostama yhdeksän veljeksen ja näiden jälkeläisten muodostama Tott-suku antaa tutkimukselle oivat mahdollisuudet ja liittyy elimellisesti myös Suomen historiaan mm. sen vuoksi, että Ingeborg Åkesdotterista tuli leskivuosinaan Hämeen linnan valtiatar ja hänen setänsä Erik Axelsson oli sitä ennen kunnostautunut Viipurin kaupunginmuurien ja Olavinlinnan rakennuttajana.

Hockmanin väitöskirja ei kuitenkaan aivan kaikilta osin lunasta johdannossa ja takakannessa ilmoittamia tavoitteita. Asia käy ilmi jo, kun teoksen nimeä vertaa sisällysluetteloon ja sisällysluettelo edelleen johdannon tutkimuskysymyksen esittelyyn. Ensimmäiset kaksi käsittelylukua ovat pitkiä ja suurimmaksi osaksi enimmäkseen jo tunnetun tapahtumahistorian kronologista kertaamista. On tietysti paikallaan taustoittaa oma tutkimus ja täsmentää aikaisempien tutkijoiden tulkintoja, mutta väitöskirjaa olisi järkevästi jätetty selkiyttäneeksi, jos tapahtumahistorian käsittelyä olisi tiivistetty ja kehoitettu kiinnostunutta lukijaa hakemaan sotatapahtumien kuvausten osalta lisätietoja esim. Helge Pohjolan-Pirhosen tutkimuksista. Nyt käy paikoin niin, että Tott-suku ja varsinkin Ingeborg vaipuvat sotien ja valtapoliittisten tapahtumien vyörytyksessä taka-alalle. Lisäksi teoksen nimi lupaa kolmen sukupolven toiminnan käsittelyä, mutta käytännössä

kolmannen polven edustajista kerrotaan kovin vähän. Ensimmäiset kaksi päälukua eivät myöskään etene Ingeborgin vaan pikemminkin hänen miehensä Sten Sture vanhemman elämänvaiheiden mukaisesti.

Kolmannelta pääluvusta – tai oikeastaan jo toisen pääluvun viimeisestä alaluvusta alkaen – käsittely on onneksi systemaattisempainotteista. Tutkimuskysymystä ja siihen vastaamista olisikin palvellut enemmän, jos teoksen rakenne olisi koottu kauttaaltaan systemaattisesti – joko Ingeborgin naiseuden ja elämänkaaren tai sitten tiukemmin Tott-suvun strategioiden ja kolmen eri sukupolven (yhdeksän Tott-veljeksien, sitten serkusten ja lopulta pikkuserkusten toiminnan ja vuorovaikutuksen) ympärille. Kummassakin tapauksessa strategioiden ja verkostojen analyysiä olisi kannattanut syventää hakemalla vastausta esimerkiksi kysymyksiin, kuka tai ketkä päättivät suvun toimintalinjoista, miten yhtenäinen tai epäyhtenäinen Tott-suku itse asiassa oli ja mitä vaihtoehtoja (esimerkiksi mahdollisia sulhas- tai morsiankandidaatteja) kullakin kriittisellä hetkellä olisi ollut tarjolla – strategiat selkiytyvät ymmärtääkseni parhaiten silloin, kun tutkitaan myös sitä, mitä vaihtoehtoja olisi ollut tarjolla eikä vain sitä, mitä tehtiin. Myös Ingeborgin ja hänen naispuolisten serkkujensa Birgitta Olofsdotterin ja Mette Ivarsdotterin toiminnan vertailu olisi varmasti ollut hedelmällistä naisten roolien selvittämisen kannalta.

Toki Hockman käsittelee kaikkia edellä mainittuja tär-

keitä asioita väitöskirjassaan, mutta näkökulmaa olisi kannattanut täsmentää ja pitää siitä kiinni. Väitöskirja sisältää melkoisen määrän mielenkiintoisia havaintoja, joita kuitenkin olisi voinut työstää enemmän tiukemmin määritellyn teoreettisemman tai rakenteellisemmän näkökulman puitteissa. Näkökulman terävöitymistä olisi varmasti auttanut syvällisempi perehtyminen myöhäiskeskiajan perherakenteita ja sukupuolittuneita käytäntöjä koskevaan tutkimukseen. Myös verkostoja ja strategioita koskevan teoreettisen kirjallisuuden soveltaminen olisi voinut auttaa näkökulman terävöittämisessä. Nyt tarkastelu etenee paikoin, varsinkin väitöskirjan alkupuolella, turhan paljon makrotason poliittisen viitekehyksen ehdoilla.

Väitöskirjan vahvuuksina näyttäytyvät sisällön monipuolisuuden ja kerronnan selkeyden ohella vankka lähdepohja ja varsinkin Ingeborg Åkesdotterin ja Sten Sturen maaomaisuudesta samoin kuin Ingeborgin ja hänen ympäristönsä välisestä vuorovaikutuksesta kertovat osuudet. Kirjoittaja on selvästikin joutunut urakoi-maan hakiessaan ja yhdistäessä hyvin erityyppisiä ja toisistaan irrallisia lähdetietoja toisiinsa. Korkea-arvoisen pariskunnan maaomaisuuden kartoittaminen ja kartallistaminen suhteessa myöhäiskeskiajan Ruotsin valtakunnan infrastruktuuriin, talousalueisiin ja poliittiseen maantieteeseen on ansiokkaasti suoritettu ja antaa historiantutkimukselle arvokasta uutta tietoa. Samoin Ingeborg Åkesdotterin omaa toimintaa ja verkostoja käsitte-

levät osuudet ovat kiinnostavia ja tieteellisesti arvokkaita, koska niissä pääsemme seuraamaan korkea-arvoisen rälssirouvan esiintymistä myös alempien yhteiskuntaryhmien suuntaan. Käsittelyä havainnollistavat kaaviot ja liitteet erityistermejä koskevine selityksineen ovat nekin kiitoksen arvoisia.

Ansiokasta maanomistusta käsittelevää lukua olisi voinut täydentää kaupunkikiinteistöjen merkityksen tarkastelulla – paitsi taloudellisen hyödyn tavoittelua myös verkostoja ja eri yhteiskuntaryhmien välistä vuorovaikutusta ajatellen. Se, että Sten Sture ja Ingeborg Åkesdotter hankkivat talon myös Tukholman keskeisistä osista, kertonee halusta asua kaupunkivierailujen aikana mahdollisimman lähellä kaupungin valtaporvaristoa, jonka tuki oli valtionhoitajalle tärkeä ja jonka kirkkoon pariskunta pystytti Brunkebergin taistelun muistoa ja pariskuntaa itseäänkin glorifioivan muistomerkin. Tukholman kaupunginraadina pöytäkirjoja olisi voinut hyödyntää laajemmin myös Ingeborg Åkesdotterin verkostoja tarkastellessa – nyt kirjoittaja on suotta keskittynyt hämäläiseen tuomiokirja-aineistoon ja korostaa turhan paljon eristäytymistä, mikä heijastuu otsikointiinkin (”Ylhäisessä yksinäisyydessä”). Jo Ingeborg Åkesdotterin katunujakassa vuonna 1483 kokemaa epäasiallista kohtelua ja mahdolliset kolhut kertovat fyysisestä läheisyydestä, ja tukholmalaisella oikeudellisella aineistolla voidaan rekonstruoida – tosin vaatimattomassa määrin mutta kuitenkin – sosiaalisia verkos-

toja, jotka liittävät ylhäisen rälssirouvan yhtäältä rikoksista syytettyihin yksilöihin, yhtäältä niihin kunniallisiin miehiin ja naisiin, jotka anoivat armoa hänen kerallaan, samoin kuin niihin asiakirja-aineistossa tuntemattomiksi jääviin ”puuttuviin lenkkeihin”, joiden kautta hän sai tietoa esimerkiksi raatihuoneella käsiteltävistä asioista.

Puutteistaan huolimatta Tuula Hockmanin piirtämä kuva korkea-arvoisesta rälssisuvusta, sen vaiheista ja yksilöiden toimintamahdollisuuksista valtapolitiikan kentillä tukeutuu vahvasti aikalaislähteisiin ja vaikuttaa uskottavalta. Vaikka Hockman ei olekaan kiinnostunut sukupuolirooleja ja patriarkaalisuutta käsittelevästä teoreettisesta viitekehystä, Ingeborg Åkesdotterin ja ehkä vielä havainnollisemmin hänen serkkunsa Birgitta Olofsdotterin elämänvaiheiden käsittely tuo konkreettisesti esiin ne vaikeudet, joita korkea-arvoinen rälssirouvakin saattoi kohdata yrittäessään toimia miehisten arvojen ja sukulaisten itsekkäiden pyrintöjen kyllätyksessä ympäristössä.

Marko Lamberg